



Από πολύ νωρίς στην ιστορία της Κωνσταντινούπολης οι πολιτικές πεποιθήσεις του συγκεντρωμένου λαού στον Ιππόδρομο εκφράζονταν μέσα από τα αθλητικά σωματεία που σχετίζονταν με τις αρματοδρομίες. Τα σωματεία αυτά στην Κωνσταντινούπολη ονομάζονταν δήμοι και τα ισχυρότερα από αυτά ήταν οι Βένετοι («γαλάζιοι») και οι Πράσινοι, οι άλλες δύο παρατάξεις, που συχνά συνέπρατταν με τις προηγούμενες και τελικά φαίνεται ότι απορροφήθηκαν από αυτές, ήταν οι Ρούσιοι («κόκκινοι») και οι Λευκοί.

Στις πηγές για τους δήμους και τα μέλη τους χρησιμοποιούνται οι όροι: δήμοι, δημόται, δήμος, μέρος. Στην παλαιότερη βιβλιογραφία οι δήμοι αναφέρονται ως φατρίες του Ιπποδρόμου, αναφορά που υποβαθμίζει τη θέση τους στη ζωή της Κωνσταντινούπολης και των άλλων μεγάλων πόλεων της Αυτοκρατορίας και, ταυτόχρονα, αποτελεί υπεραπλούστευση. Η Κωνσταντινούπολη τους είχε κληρονομήσει απ' την αρχαία Ρώμη, όπου τον καιρό της δόξας της, μονομάχοι πάλευαν στο Κολοσσαίο και αρματοηλάτες αγωνίζονταν φορώντας λευκές, πράσινες, κόκκινες και γαλάζιες στολές. Λέγεται πως τα χρώματα αντιπροσώπευαν τις εποχές: Λευκό για το χιόνι του Χειμώνα. Πράσινο για τη χλόη της Άνοιξης. Κόκκινο για τη ζέστη του καλοκαιριού και γαλάζιο ή

βένετο για την καταχνιά του Φθινοπώρου. Κατά τον καιρό που βασίλευε ο Νέρωνας, οι Πράσινοι απορρόφησαν τους Κόκκινους και οι Βένετοι τους Λευκούς. Οι Πράσινοι αντιπροσώπευαν τα λαϊκά στρώματα ενώ οι Βένετοι την αριστοκρατική τάξη. Κάθε φατρία διατηρούσε ένα είδος λέσχης, είχε δικούς της στάβλους και αρματοδρόμους, δικό της τσίρκο με άγρια ζώα που ψυχαγωγούσαν το κοινό κατά τη διάρκεια των αγώνων. Οι επικεφαλείς των δήμων, οι δήμαρχοι πιθανώς να ορίζονταν απ' τον αυτοκράτορα.

Παρότι οι δήμοι αρχικά ήταν όντως σωματεία οπαδών, που έλαβαν τις ονομασίες τους από τα χρώματα του εξοπλισμού των ηνιόχων στις αρματοδρομίες, στην Κωνσταντινούπολη πολύ γρήγορα αναδείχτηκαν σε σημαντικό πολιτικό παράγοντα, καθώς και ο χώρος δραστηριότητάς τους, ο Ιππόδρομος, είχε κεντρική θέση στη δημόσια ζωή της πρωτεύουσας. Παρόμοια εξέλιξη είχαν οι δήμοι και σε άλλες μεγάλες πόλεις της Ανατολής, όπου ο ρωμαϊκός αυτός αθλητικός θεσμός απέκτησε πολιτικό χαρακτήρα υπό την επιρροή των φιλελεύθερων παραδόσεων των αρχαίων πόλεων.

Αρχίζοντας από τα μέσα του 5ου αιώνα, οι σχέσεις μεταξύ των δήμων επηρεάζουν πολύ την πολιτική ζωή της Αυτοκρατορίας, και μάλιστα όχι μόνο στην Κωνσταντινούπολη, αλλά και σε άλλες μεγάλες πόλεις, όπως είναι η Αλεξάνδρεια στην Αίγυπτο, η Απάμεια και η Αντιόχεια στη Συρία. Η αυτοκρατορική κυβέρνηση ήταν υποχρεωμένη να υπολογίζει τους δήμους ως σημαντικούς πολιτικούς παράγοντες και συχνά στηριζόταν στον ένα ή στον άλλο δήμο. Συνήθως μία παράταξη, οι Βένετοι ή οι Πράσινοι, έχαιρε της υποστήριξης της ανώτατης εξουσίας, ενώ η άλλη βρισκόταν, κατά κάποιον τρόπο, σε δυσμένεια. Ωστόσο, μερικές φορές οι παρατάξεις ενώνονταν σε κοινή εξέγερση κατά της αυτοκρατορικής εξουσίας, αντιστεκόμενες στον απολυταρχισμό της και στις τάσεις σκληρού συγκεντρωτισμού. Στις διασωθείσες πηγές γίνεται αναφορά σε πολυάριθμες και πολύ συχνές ταραχές στον Ιππόδρομο κατά τον 5ο και τον 6ο αιώνα: τα έτη 491, 493, 498, 501, 507, 511, 512, 514, 515, 518, 520, 523, 532, 547, 549, 550, 553, 556, 559, 560, 561, 562, 563, 565. Μερικές χρονιές, όπως το 507, το 561 και το 562, συγκρούσεις και ταραχές σημειώθηκαν δύο φορές, ενώ υπήρξαν και περίοδοι κρίσης οι οποίες δεν μπορούν να χρονολογηθούν με ακρίβεια. Έχει υπολογιστεί ότι εκδηλώθηκαν πάνω από τριάντα συγκρούσεις σε περίοδο 74 ετών.

Η πιο γνωστή λαϊκή εξέγερση υπήρξε η Στάση του Νίκα (532), που λίγο έλειψε να ανατρέψει τον Ιουστινιανό Α' (527-565). Η οικονομική εξαθλίωση, η καταπίεση και οι αδικίες μισητών αξιωματούχων εις βάρος του λαού προετοίμαζαν από καιρό το έδαφος της εξέγερσης, που επικράτησε για λίγες μέρες στην πρωτεύουσα κυρίως λόγω της ένωσης και της συμφιλίωσης των δήμων. Τελικά, ύστερα από διάφορες μηχανορραφίες της κυβέρνησης που σκοπό είχαν να διασπάσουν το λαό, οι στρατηγοί του Ιουστινιανού Βελισάριος, Ναρσής και Μούνδος εισέβαλαν αιφνιδιαστικά στον Ιππόδρομο, όπου βρισκόταν συγκεντρωμένος ο λαός για να

στέψει αυτοκράτορα τον αριστοκράτη Υπάτιο, και έσφαξαν περίπου 35.000 ανθρώπους.

Οι πολιτικο - θρησκευτικές τους πεποιθήσεις

Παλαιότερα θεωρούνταν λανθασμένα ότι οι Βένετοι ήταν εκπρόσωποι των αριστοκρατικών ενώ οι Πράσινοι των λαϊκών στρωμάτων της βυζαντινής κοινωνίας. Φαίνεται όμως ότι η σύνθεση των δήμων ήταν πιο περίπλοκη και συνδύαζε περισσότερες τάσεις, πολιτικοκοινωνικές και θρησκευτικές. Το μεγαλύτερο μέρος και των δύο παρατάξεων αποτελούνταν από τα ευρύτερα στρώματα του αστικού πληθυσμού, όμως μέσα από τις παρατάξεις εξέφραζαν τα συμφέροντά τους άλλα, πολύ ισχυρά τμήματα της βυζαντινής κοινωνίας. Έτσι, οι ιθύνοντες των Βένετων εκπροσωπούσαν τα συμφέροντα της παλιάς ελληνορωμαϊκής αριστοκρατίας των γαιοκτημόνων και από θρησκευτικής άποψης υποστήριζαν την ορθοδοξία. Οι ιθύνοντες των Πράσινων, από την άλλη, εξέφραζαν τα συμφέροντα των αστών αξιωματούχων που αναδείχθηκαν στο παλάτι και στην κρατική διοίκηση, καθώς και τις επιδιώξεις των πλούσιων εμπόρων. Είχαν δεσμούς με την Ανατολή και έκλιναν προς το μονοφυσιτισμό και άλλες ανατολικές αιρέσεις. Ο μονοφυσιτισμός, αν και κηρύχθηκε αίρεση στην Δ΄ Οικουμενική Σύνοδο στη Χαλκηδόνα το 451, είχε ωστόσο ισχυρή βάση και πολλούς οπαδούς, ιδίως στις ανατολικές επαρχίες της Αυτοκρατορίας

Συνήθως σύμφωνα με τη θρησκεία στην οποία πίστευε ο αυτοκράτορας, ο αντίστοιχος δήμος είχε περισσότερα προνόμια και απολάμβανε την εύνοιά του. Ωστόσο, δεν ήταν πάντα αυτονόητο μονοφυσίτης αυτοκράτορας να υποστηρίζει τους Πράσινους, ούτε αντιστρόφως οι Πράσινοι να είναι πάντα υπέρ του μονοφυσίτη αυτοκράτορα. Για παράδειγμα, ο αυτοκράτορας Αναστάσιος Α΄, ο οποίος είχε μονοφυσιτικές αντιλήψεις, παρουσιάζεται στα νεότερα ιστορικά έργα να υποστηρίζει τους Πράσινους, πράγμα που μάλλον δεν είναι σωστό, αφού σύμφωνα με μαρτυρίες χρονογράφων της εποχής, ο αυτοκράτορας ενδιαφερόταν για τη γαλήνη μέσα στο κράτος του και ήταν αμείλικτος σε κάθε απόπειρα ταραχής και διασάλευσης της τάξης απ' όποιον κι αν προέρχονταν.

Άλλα καθήκοντα που αναλάμβαναν οι δήμοι

Επικεφαλής των παρατάξεων των Πράσινων και των Βένετων ήταν οι λεγόμενοι δήμαρχοι, τους οποίους τοποθετούσε η αυτοκρατορική κυβέρνηση. Εν καιρώ ειρήνης οι δήμοι συμμετείχαν σε δημόσια έργα, για παράδειγμα στην κατασκευή των τειχών της πόλης, ενώ σε έκτακτες περιστάσεις, όταν η Κωνσταντινούπολη απειλούνταν από κάποιον κίνδυνο, λειτουργούσαν ως πολιτοφυλακή. Θεωρείται ότι η μερίδα του πληθυσμού της πόλης που ήταν οργανωμένη στην πολιτοφυλακή αποτελούσε τον πυρήνα των δήμων. Γύρω από τον πυρήνα αυτόν συγκεντρώνονταν και στις δύο παρατάξεις τα ευρύτερα στρώματα του πληθυσμού της Κωνσταντινούπολης. Θα πρέπει να τονίσουμε ότι ο αριθμός των ενεργών μελών των δήμων δεν ήταν μεγάλος. Έτσι, για παράδειγμα, σύμφωνα με το Θεοφύλακτο Σιμοκάττη, που βασιζόταν σε επίσημα στοιχεία, το

602 στην Κωνσταντινούπολη υπήρχαν 1.500 Πράσινοι και 900 Βένετοι. Σύμφωνα με μεταγενέστερη πηγή, που πιθανότατα διογκώνει τους αριθμούς, οι δύο δήμοι την εποχή του αυτοκράτορα Θεοδοσίου Β΄ (408-450) αριθμούσαν συνολικά 8.000 άτομα, που δεν ήταν ωστόσο παρά μόνο μικρό μέρος των κατοίκων της πρωτεύουσας. Τασσόμενος υπέρ των Βένετων ή υπέρ των Πράσινων, ο λαός συχνά έκανε πολιτική επιλογή. Ωστόσο οι δήμοι δεν μπορούν να θεωρηθούν πολιτικές παρατάξεις με τη σύγχρονη σημασία της λέξης.

Το ενδιαφέρον του λαού για τους δήμους

Ο πληθυσμός είχε υιοθετήσει τα χρώματα και αντιμάχονταν άγρια η μια με την άλλη μέσα και έξω απ' τους αγώνες και τα θεάματα. Η εχθρότητα αυτή ήταν τόσο μεγάλη και έφτανε μέχρι τα πιο απόμακρα σημεία της αυτοκρατορίας. Χώριζε φίλους, ακόμα και οικογένειες, καταπατούσε τους νόμους, τρομοκρατούσε τους θρόνους κι ανακατευόταν στις άγριες θεολογικές διαμάχες της εποχής. Το μεγάλο ενδιαφέρον των λαϊκών στρωμάτων αποδεικνύουν αυτοσχέδια χαράγματα είτε σε μεμονωμένα αντικείμενα είτε σε μνημεία πολλών πόλεων της Ανατολής. Αυτά τα χαράγματα βρέθηκαν σε κίονες στοών, τοίχους αρχαίων θεάτρων, πύλες τείχων κ.α., στην Έφεσο, τα Δίδυμα, την Μίλητο, την Πριήνη, τα Ιερουσόλυμα, την Ηλιούπολη της Συρίας και σε πολλές ακόμη περιοχές.

Μερικά απ' αυτά τα χαράγματα ήταν τα παρακάτω:

- Χριστιανών βασιλέων και Πρασίνων πολλά τα έτη

-Ορθοδόξων Πρασίνων + Χριστιανών βασιλέων

-Νικά η τύχη των Βενέτων

-Νικά η τύχη Ευτοκίου + Βενέτων + του γράψαντος

Πρόσφατα βρέθηκε για πρώτη φορά στην ηπειρωτική Ελλάδα μετά από ανασκαφή, πλίνθος με το χάραγμα:

-Νικά η τύχη Πρασίνων των ορθοδόξων

Εκπληκτική μαρτυρία για το ενδιαφέρον των γυναικών προς τους δήμους αποτελεί χάραγμα πολυτελούς χτένας από ελεφαντοστό πάνω στην οποία είχε προστεθεί το εξής χάραγμα:

- Νικά η τύχη + Ελλάδίας και Βενέτων + αμήν

Η συγκεκριμένη χτένα βρέθηκε στην αιγυπτιακή πόλη Αντινόη και τώρα βρίσκεται στο Μουσείο του Λούβρου.

Λεξιλόγιο - φράσεις που χρησιμοποιούσαν για επικοινωνία με τον αυτοκράτορα

Στον Ιππόδρομο, μετά τον θάνατο του Ζήνωνος (491), οι δήμοι περιμένοντας την εκλογή του νέου αυτοκράτορα εξέφραζαν αιτήματα και επιθυμίες:

<< πολλά τα έτη της αυγούστης ορθόδοξον βασιλέα τη οικουμένη της

φιλοχρίστου βασιλίδος πολλά τα έτη. Κύριε ελέησον βασιλεύ ουράνιε, δός ημίν

επίγειον αφιλάργυρον βασιλέα τη οικουμένη...>>

Οι δήμοι χαιρέτησαν τον Αναστάσιο Α΄ στον Ιππόδρομο με τα ακόλουθα συνθήματα:

<< άφθονα τη οικουμένη ως εζησας ούτως βασίλευσον αγνούς άρχοντας τη οικουμένη... τους δηλάτορας (= τους καταδότες) έξω βάλε... το εξέρκιτον (= στρατεύμα) συ έγειρον, τους δούλους σου ελέησον...>>

Το παρακάτω απόσπασμα, αποτελεί διαξιφισμό μεταξύ των Πράσινων και του Ιουστινιανού πριν τη Στάση του Νίκα:

<<έτη πολλά , Ιουστινιανέ, αύγουστε, συ νικάς , αδικούμαι, μόνε αγαθέ, ου βαστάζω, οίδεν ο Θεός φοβούμαι ονομάσαι μη πλέον ευτυχήςη και μέλλω κινδυνεύειν>>... << Ο πλεονεκτών με, τρισαύγουστε, εις τα τζαγγαρεία ευρίσκεται>>

Με τα παραπάνω αποσπάσματα παρατηρούμε τη δομή των ομιλιών μεταξύ δήμων και αυτοκράτορα. Αρχικά οι δήμοι προσέφευγαν σε ευχές (έτη πολλά, συ νικάς) και τιμητικούς τίτλους (αύγουστε) ένω στη συνέχεια ανέφεραν τα αιτήματά τους και όλα όσα τους αποσχολούσαν.

Μερικές απ΄ τις λέξεις και τις φράσεις που χρησιμοποιούσαν ήταν οι παρακάτω: έτη πολλά, αύγουστε. τρισαύγουστε, συ νικάς κ.α.

Ιστορικοί έμειναν οι χλευασμοί και τα σκωπτικά τραγούδια των Δήμων, όπως σώζονται από το Θεοφάνη. Για τον αυτοκράτορα Φωκά δε δίστασαν να του πουν καταπρόσωπο << πάλιν τον καύκον έπιες, πάλιν τον νουν απόλεσας;>>, ενώ για τον αυτοκράτορα Μαυρίκιο που είχε έξι γιους και τρεις κόρες, περιπαίζοντας τον για την οικογενειακή του ζωή, την υπεροψία και τους περιορισμούς της ελευθερίας, του αφιέρωσαν το παρακάτω αιχμηρό τραγούδι, κατά την έξοδό του στο προάστιο των Βλαχερνών (601)

<< Βρήκε τη μικρή δαμαλίτσα (αγελάδα) τρυφερή και απαλή και, όπως το νεαρό κοκοράκι, αυτήν πεπήδηκεν και έκανε παιδιά ως τα ξυλοκούκουδα, και κανείς δεν τολμά να πει κουβέντα, αλλά όλους τους φίμωσε.

Άγιε, Άγιέ μου, φοβερέ και δυνατέ, δωσ΄ του μια στο κεφάλι για να μην ξιπάζεται κι εγώ θα σου αφιερώσω το μεγάλο βόδι>>.

Οι δήμοι μετά τον 7ο αιώνα

Σε μεταγενέστερες περιόδους οι Πράσινοι και οι Βένετοι, μαζί με τη Σύγκλητο, διαδραμάτιζαν σημαντικό ρόλο όταν χήρευε ο θρόνος και ο προηγούμενος αυτοκράτορας δεν είχε ορίσει με οποιονδήποτε τρόπο τον διάδοχό του. Η αλήθεια είναι ότι αυτό δε συνέβαινε τόσο συχνά. Οι δήμοι είχαν επίσης σημαντικό ρόλο και στην ταραγμένη εποχή από το 695 έως το 717, ένα διάστημα δηλαδή είκοσι δύο ετών κατά το οποίο σημειώθηκαν επτά αλλαγές στο βυζαντινό θρόνο. Έτσι, για παράδειγμα, η παράταξη των Βένετων μετά την ανατροπή του Ιουστινιανού Β΄ (685-695, 705-711) το 695, αναγόρευσε αυτοκράτορα το Λεόντιο (695-698), μέχρι τότε στρατηγό του νέου θέματος της Ελλάδας. Από την άλλη πλευρά, οι Πράσινοι ενίσχυσαν πολύ τον Τιβέριο Γ΄ Αψίμαρο (698-705) να ανεβεί

στον αυτοκρατορικό θρόνο.

Παλαιότερα λανθασμένα θεωρούνταν ότι οι δραστηριότητες των δήμων διακόπηκαν την εποχή του αυτοκράτορα Ηρακλείου (610-641). Ένα χωρίο στο χρονικογράφο Θεοφάνη σχετικά με μια κρίσιμη στιγμή το 811 –όταν στις συγκρούσεις με τους Βουλγάρους ο αυτοκράτορας Νικηφόρος Α΄ σκοτώθηκε και ο βαριά τραυματισμένος γιος του Σταυράκιος, ο οποίος ήταν βέβαιο ότι δε θα επιζούσε, έπρεπε να επιλέξει τον διάδοχο– επιβεβαιώνει το ρόλο των δήμων μέχρι τις αρχές του 9ου αιώνα. Όμως, οι δήμοι όλο και περισσότερο προσλαμβάνουν «διακοσμητικό» χαρακτήρα, συμμετέχοντας απλώς στις μεγαλοπρεπείς τελετές του παλατιού, κάτι που μπορούμε να διαπιστώσουμε μέχρι και το 12ο αιώνα.

Ιστορία των Ελλήνων — Δομή

Εγκυκλοπαίδεια Μείζονος Ελληνισμού

Βυζαντινή Ιστορία Αικατερίνης Χριστοφιλοπούλου

Θεοδώρα - Απ' τον βούρκο στον θρόνο Πωλ Γουέλμαν

Βελισάριος - Το σπαθί του Ιουστινιανού Ρόμπερτ Γκρεϊβς

Πηγή: vizantinonistorika.blogspot.gr